

CLAVIUS REKS - REGIONÁLNÍ KNIHOVNÍ SYSTÉM

Jiří Šilha

I. Úvod

Na počátku automatizace českých knihoven v posledním desetiletí minulého století a vlastně i tisíciletí se úsilí všech účastníků tohoto složitého procesu soustředilo převážně na lokální úroveň. Knihovny i dodavatelé automatizovaných systémů řešili lokální automatizaci a v řadě případů zvolené řešení a jeho vlastnosti později omezovali možnosti širší spolupráce.

V době počátků automatizace knihoven rovněž chybělo hlavní a dnes základní nosné medium INTERNET. Respektive nechybělo úplně, ale jeho dostupnost byla značně omezena především na akademickou půdu. Postupem času a s rozvojem komunikační infrastruktury na jedné straně a finanční podporou Ministerstva kultury ČR v oblasti připojování knihoven do sítě na straně druhé se situace v posledních letech výrazně zlepšila.

II. Popis současného stavu

Troufám si tvrdit, že rozvoj automatizace českých knihoven v lokální podobě dosáhl svého cíle nebo chcete-li vrcholu. Je jen velmi málo knihoven, které lze svou velikostí fondu řadit k velkým či středním, jež dosud nemají žádný automatizovaný knihovní systém. Řada těch knihoven, která s automatizací dříve „nespěchala“ dnes konečně rozbíhá automatizované výpůjční procesy a završuje tak proces retro-katalogizace. Úsilí tvůrců automatizovaných knihovních systémů se kromě vylepšování lokálních funkcí soustředilo na komunikaci a propojení jednotlivých systémů. S úspěchem se realizovala řada projektů například Kooperativní tvorba Národních autorit nebo Jednotná informační brána.

III. Impulzy k novému pohledu

Při implementaci našich knihovních systémů v rámci malých veřejných knihoven s fondem kolem 5.000 svazků se častěji setkáváme s určitou částí spektra názorů upozorňujících na složitost a komplikovanost jednotlivých částí knihovních systémů. Častěji se objevují i názory, že řadu funkcí obsažených v částech knihovních systémů pak knihovnice v takto malé knihovně ani nevyužije.

V loňském a letošním roce se v rámci programu „internetizace“ knihoven setkáváme s dostupností pevného připojení do sítě INTERNET v sídlech (městečka a obce) s počtem obyvatel 1000 a méně. Tento trend, který v následujících letech spolu se záměry státní správy souvisejícími se vstupem naší země do Evropské unie bude pravděpodobně pokračovat, nás přiměl k novému pohledu na automatizaci, zejména malých veřejných knihoven.

IV. Co to je regionální knihovní systém?

Představujeme si pod tímto označením automatizovaný knihovní systém, který řeší automatizaci určitého regionu a ne jedné určité knihovny. Pojem region chápeme jako geografické území jehož velikost je značně variabilní, například od oblasti pouze jednoho města až po celý vyšší územně správní celek – kraj. Asi nejvíce uvažovaným regionem se nám jeví oblast v rozsahu jedné regionální pověřené knihovny. Funkčnost tohoto systému je zajišťována v regionálním datovém centru – knihovně, která iniciuje implementaci takového systému a umožňuje tak automatizaci dalších knihoven regionu. Naše dosavadní bohaté zkušenosti jsou v podmínkách, kdy regionem je oblast jednoho města. Kromě knihovny Jiřího Mahena v Brně, která sdílí svůj knihovní systém již ze 6 pobočkami a připojení dalších plánuje na příští rok, se knihovní systém Clavius v o něco menším měřítku prakticky provozuje spolu s městskými pobočkami v další desítky knihoven většinou ve větších městech ČR.

V. Právní zázemí

Fungování modelu regionálního knihovního systému tak, že jeho služby využívá více subjektů najednou s možností přistupování dalších subjektů či odstupování některých stávajících otevírá otázky legislativního charakteru. Podstatnou roli i v těchto otázkách hraje datové centrum, které většinou provozuje vlastní regionální knihovní systém. V případě, že připojované subjekty jsou organizačními složkami provozovatele regionálního knihovního systému, je situace jednoduchá. V opačném případě bude nutné připravit podmínky pro využívání regionálního knihovního systému dalším subjektem. Tyto podmínky ve formě smlouvy nebo stanov musí nový přistupující subjekt jednoznačně akceptovat. S podobnou formou vytvoření takového konsorciálního řešení vztahů máme zkušenosti, neboť Sdružení uživatelů knihovních systémů LANius (dále jen SKAT) je určitým modelem spolupráce subjektů s různými zřizovateli. Součástí legislativního vztahu je i otázka společného finančního krytí provozních nákladů spojených s regionálním knihovním systémem. V případě sdružení SKAT se jedná o roční členský poplatek, který je diferencován podle velikosti knihovny.

VI. Technické zázemí – INTERNET

Je důležité zejména prověřit kapacitu komunikační infrastruktury všech subjektů včetně budoucího datového centra. Připojení do sítě INTERNET, která je komunikačním prostředkem navazované spolupráce musí mít dostatečnou kapacitu (průchodnost, rychlost) a zejména spolehlivost (dostupnost, nezávislost). Datové centrum musí mít odpovídající rezervu v kvalitě připojení pro případ připojení dalších subjektů k regionálnímu knihovnímu systému. Konkrétně lze uvést, že budované pevné okruhy o rychlosti 64 Kb/s v rámci „internetizace“ knihoven dostačují pro provozování regionálního knihovního systému. Ovšem je to opravdu základní či spíše minimální připojení od kterého lze začít kooperaci budovat.

VII. Technické zázemí – HW

Podstatnou záležitostí je server – počítač na kterém je regionální knihovní systém provozován. Nároky na jeho parametry a tím i na jeho cenu musí vycházet z počtu přístupujících subjektů a počtu pracovních stanic v těchto subjektech. Základní parametry, které podstatnou mírou ovlivňují kapacitu a schopnosti serveru jsou zejména kvalita, počet procesorů a operační paměť RAM. Dříve uváděná disková kapacita dnes vzhledem k současným běžným parametrům serverů ztratila na důležitosti. Ovšem požadavky na server pro regionální knihovní systém se příliš neliší od požadavků na server pro lokální knihovní systém a je předpoklad, že v řadě případů bude v knihovnách provozován regionální knihovní systém na současném serveru. Situace na trhu s PC servery je i díky kursu amerického dolaru celkem příznivá pro budoucí zákazníky. Rozhodně můžeme doporučit orientaci na značkové výrobky, které jsou technologicky lépe sladěné a poskytují jistotu, že výrobce či dodavatel bude schopen po dobu záruky dostát svým povinnostem.

VIII. Technické zázemí – SW

Naše dosavadní orientace na platformu firmy Microsoft sice není již úplně stoprocentní, ale v rámci implementace regionálního knihovního systému jednoznačně doporučujeme použití operačního systému Microsoft Windows 2003 Server, který vyniká bezpečností a obsahuje v sobě důležité komponenty pro provoz regionálního knihovního systému. Kromě Internet information serveru (IIS) ve verzi 6.0 obsahuje i Windows Terminal server, který po nákupu balíčku klientských licencí (CAL) dovoluje provozování a obsluhování aplikací na vzdálených počítačích – stanicích. Pro nákup tohoto software knihovny mohou použít nabídku Microsoft SELECT, kterou již několik let zajišťuje Ministerstvo kultury ČR.

Protože se stále setkáváme s případy, kdy knihovna platí za software Microsoft běžné koncové ceny svým dodavatelům techniky, dovolují si upozornit, že i ceny tzv. OEM verzí Microsoft produktů jsou většinou několikanásobně dražší než jejich nákup v rámci programu Microsoft SELECT.

Jeden příklad na závěr: produkt Microsoft Windows 2003 server + 5 licencí CAL na pracovní stanice v rámci LAN + 5 licencí terminálového přístupu (terminal CAL) dohromady včetně DPH lze v rámci MS SELECT získat za necelých 10.000 Kč. Na rozdíl od běžné ceny, která může dosáhnout až kolem 35.000 Kč.

IX. Technické zázemí – odlišný knihovní systém

Zde se zmiňujeme o interakci nasazení regionálního knihovního systému v rámci stávajícího knihovního systému provozovaného lokálně pro potřeby jedné knihovny. Regionální knihovní systém může být podle nás úspěšně provozován i v heterogenním prostředí pokud provozovatel – knihovna akceptuje pouze dvě následující skutečnosti. Z libovolného lokálního systému, který provozuje pro svoji potřebu, zajistí pravidelný export nových titulů dokumentů tak, aby mohli být importovány do regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS. Kromě svého lokálního WWW katalogu bude knihovna provozovat druhý WWW katalog regionálního knihovního systému obsahujícího ONLINE informace o existenci a výpůjčenosti exemplářů na všech zúčastněných knihovnách. Oba dva požadavky jsou v dnešní době snadno realizovatelné a nebude problém je splňovat i v budoucnosti.

X. Popis regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS

Regionální knihovní systém CLAVIUS REKS je produkt vycházející z knihovního systému CLAVIUS. Obsahuje řadu nových vlastností, ale tou nejpodstatnější je plná podpora práce více knihoven v jedné společné databázi tak, aby byla zachována relativní nezávislost a samostatnost jednotlivých knihoven v rámci systému. Zároveň však vzniká společná báze dokumentů jako základ regionálního souborného katalogu a možnost kooperace při katalogizaci neboť se sdílí bibliografické záznamy v rámci systému kterékoli knihovně.

Pro přístup k datům v regionální databázi jsou připraveny dvě varianty podle nároků a schopností uživatele:

1. Varianta plnohodnotná
uživatel používá vzdáleně plně funkční rozhraní všech dostupných modulů knihovního systému CLAVIUS REKS.
2. Varianta zjednodušená
Uživatel používá vzdáleně jednoduché, základní rozhraní umožňu-

jící mu provádět základní sadu operací prováděnou v malé knihovně.

Obě varianty je možné kombinovat podle potřeby a reagovat tak na nastalé situace. Databáze regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS umožňuje dva druhy pohledů na data. Jeden je pohled konkrétní knihovnice zúčastněné knihovny, která většinou potřebuje pracovat pouze se svými svazky, čtenáři, výpůjčkami, atd. a data ostatních knihoven jsou v této situaci víceméně nežádoucí. A druhý pohled globální, který naopak integruje data všech knihoven a zajišťuje přehled v oblasti celého regionu. Zde se jedná kromě již zmíněného souborného katalogu regionu například i o společnou databázi regionálních osobností, dále pak přehledy a statistiky. Rovněž půjčování výměnných souborů z budovaných regionálních fondů tento nový pohled značně zjednoduší. Na úrovni správce regionálního knihovního systému lze velice jemně oba dva principy nastavovat díky propracované hierarchii oprávnění.

XI. Hlavní výhody a nevýhody regionálního knihovního systému

Výhody:

- + jednoduchost pro obsluhu, obsahuje volitelně pouze základní často používané funkce
- + bezpečnost dat - všechna data jsou na centrálním serveru (centrální zálohování dat)
- + možnost jedné průkazky v celém regionu resp. v místní knihovně a v regionální knihovně
- + zápis změn čtenáře na jednom místě a promítnutí na ostatní místa
- + automatický vznik regionálního katalogu všech typů dokumentů (i regionální osobnosti)
- + podstatné ulehčení realizace půjčování výměnných souborů a provádění revizí fondů
- + unifikace katalogizačních záznamů v rámci regionu (záznam vytváří regionální centrum)
- + celkově dlouhodobě nižší náklady na provoz REKS (centrální správa a údržba systému)
- + nižší HW náklady na stanici, v základní variantě stačí v provozu IE 5.5 a vyšší.
- + možnost vzdálené technické a uživatelské pomoci účastnické knihovně

Nevýhody:

- závislost na okolí (dříve pouze dodávka elektřiny a popřípadě servis PC)

nyní kromě původních ještě Internet, služby regionálního datového centra

- data nejsou u nás, ale někde u někoho jiného (filozofický problém myšlení lidí)
- závislost na komunikační infrastruktuře (nejde Internet nejde knihovna!)
- nutnost zabezpečeného provozu aplikace kvůli přenosu osobních dat

XII. Závěr

Chápeme realizaci této myšlenky jako další zásadní krok v automatizaci českých veřejných knihoven. Doufáme, že znamená průlom v automatizaci větších neprofesionálních knihoven a představuje předstupeň k přechodu na regionální systém u malých profesionálních knihoven.

Přípravná fáze pro realizaci řešení začala na sklonku minulého roku a v současnosti se začínají realizovat dva pilotní projekty. Základním cílem je ověřit prvotní řešení v praxi do konce letošního roku. Na tomto základě pak oslovit další potencionální zájemce o provoz regionálního knihovního systému.

Literatura:

- 1) Žabička, Petr – Gec, Tomáš. Jak dál v automatizaci malých knihoven : úvahy o možnostech a mezích rozvoje. -- Knihovny v pavučině spolupráce, Jindřichův Hradec 24.–26. června 2004. -- Dostupný na World Wide Web: <http://skip.nkp.cz/valHro800/prez/Zabicka-Gec.pdf>